

Məqalə redaksiyaya daxil olub: 07.04.23

The article was received by editorial board on: 07.04.23

Статья принята к печати: 07.04.23

İNTELLEKTUAL KAPİTALIN FORMALAŞMASI VƏ İNKİŞAFI XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Bu məqalədə insan kapitalının formalaşması və yanaşmaları ilə bağlı ekspert rəylərinin monitorinqinə əsaslanan tədqiqatın nəticələri izah edilir. Tədqiqatın nəticəsi insan kapitalının mahiyyətini və onun elmdə yerini anlamaq üçün nəzəri yanaşmaların strukturu üçün təklifdir. Biznes iqtisadiyyatı baxımından istehsal amili kimi qəbul edilən insan kapitalıdır. İdarəetmə baxımından insan kapitalı şirkətin bazar dəyərinin bir hissəsini təşkil edən biznes resursu və ya aktividir. İnsanın istehsal qabiliyyətlərinin kəmiyyət və keyfiyyətə qiymətləndirilməsi və onların iqtisadi inkişafda rolu İngiltərənin klassik siyasi iqtisadçı alimləri tərəfindən təsvir edilmişdir.

Məqalədə 19-cu əsrin məşhur iqtisadçıların fikirlərindən bəhs ediləcək və 20-ci əsrin əvvəllərinə aid anlayışlar veriləcəkdir. Bu dövrdə Qərbi iqtisadiyyatında insan kapitalı anlayışı formalaşmış və ABŞ-in neoklassik alimlərinin, fikirlərini ön plana çıxarmışdır. İnsan kapitalı nəzəriyyəsinin formalaşmasının obyektiv və subyektiv şərtləri izah ediləcək.

Açar sözlər: intellektual kapital, insan resursları, insan kapitalı, təhsil, inkişaf.

GİRİŞ

İnsan yaşadığı dövrdə qazanmış olduğu bütün biliklər intellektual kapitalla çevrilir. İntellektual kapitalın əsasında insan kapitalı nəzəriyyəsi əks olunur. Müəyyənləşdirilmişdir ki, insan intellektinə qoyulan pul vəsaiti digər maddi aktivlərə qoyulan pul vəsaitindən çox milli sərvətin artımına gətirib çıxarır. Bir sözlə, təhsilə kapital qoyuluşların yüksək mənfəət verən tərkib hissəsi kimi yanaşmaq olar. Hal-hazırda intellektual kapitalı müstəqil iqtisadi resurs olmaqla, ÜDM faizinin artımının əsasını təşkil edir.

Məqalənin yazılması üçün Azərbaycanda intellektual kapitalın müasir vəziyyəti araşdırılmış, eyni zamanda haqqında danışılan mövzunun həm dövlət, həm də özəl sektora aid edilə biləcək modelləri barədə məlumatlar əldə edilmişdir. Araşdırmada insan resursları ilə bağlı baza informasiyalarına geniş yer verilmiş, menecmentin inkişafında rolunu oynayan məşhur alimlərin düşüncələri, fikirləri əks edilmişdir. Burada əsas məqsəd, müəssisələrin fəaliyyəti zamanı intellektual kapitalı idarə etmək üçün riayət etməli olduqları prinsipləri, metodları müəyyən etmək və bunları tətbiq etməkdir. Azərbaycan və digər ölkələrin iqtisadçı alimlərinin insan resurslarının idarə edilməsi sahəsində nəzəri və praktiki baxışları və tədqiqatları, o cümlədən idarəetmə nöqteyi-nəzərindən mövzu ilə bağlı qəbul edilmiş normativ aktlar tədqiqatın nəzəri-metodoloji əsası kimi nəzərə alınmışdır. Tədqiqatın nəticələri Azərbaycan şirkətlərində, dövlət qurumlarında insan resurslarında intellektual kapitalın idarə edilməsinin innovativ metodlarından istifadəni genişləndirməkdə önəmli rol oynaya bilər.

İntellektual kapitalın formalaşmasının müasir tendensiyləri

İqtisadiyyatın inkişafında insanın kapitalının əhəmiyyəti artdıqca, onun tədqiqatı və öyrənilməsi zərurəti də daha vacib olmuş və intensivliyi artmışdır. Bu baxımdan son dövrlər insan

kapitalının inkişafı ilə bağlı tədqiqatların aparılmasına maraq daha da genişlənməşdir. İnkişaf etmiş sənaye ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, insan komponenti və əhalinin intellektual səviyyəsi ölkənin iqtisadi artımında onun təbii ehtiyatlarından daha çox rol oynayır. İnsan kapitalı nəzəriyyəsi ilk olaraq ötən əsrin 60-70-ci illərində Amerikan iqtisadçıların tədqiqatları əsasında yaranmışdır. İnkişaf etmiş ölkələr 20-ci əsrin ortalarından başlayaraq insan kapitalının inkişafına üstünlük verir və ona qiymət verirlər.

Dünya Bankına əsasən inkişaf etmiş ölkələrin milli gəlirlərinin 70%-dən çox hissəsini insan kapitalı təşkil edir. Bu gəlirlərin 20-25% arası istehsal resurslarının payına, geridə qalan digər hissəsi isə təbii resursların payına düşür. Müasir dövrdə təbii sərvətlərin mövcudluğu artıq dövlətin əsas göstəricisi kimi qəbul edilmir. A.Smitin fikrincə, “əvvəlcə fəhlənin çevikliyinin və bacarığının təkmilləşdirilməsi, sonra isə onun istifadə etdiyi maşın və avadanlıqların təkmilləşdirilməsi faydalı əməyin istehsalının artmasına təsir edir”. O deyirdi ki, cəmiyyətin əsas resursları istifadə edilən maşın və digər alətlərdən, torpaqdan və “əhalinin cəmiyyət üçün faydalı olan bacarıqlarından” ibarətdir. Bu bacarıqlar, həmin şəxsin cəmiyyətdəki dəyərinin əsas hissəsi olmaqla bərabər aid olduğu cəmiyyətin də əsas sərvəti hesab olunur. [1]

Beləliklə, dünyada aparıcı dövlətlərin ən vacib resursu insanlar, onların bacarıqları və istedadları çıxış edir. Bu da dövlətlərin əsas vəzifələrindən birinin elm və təhsilin inkişafı məsələsi olduğunu göstərir. Elm və təhsil dünya dövlətlərinin sosial-iqtisadi artımının əsasını təmin edir. İnkişaf etmiş və o cümlədən sürətlə inkişaf edən ölkələrin (Cənubi Koreya, ABŞ, Yaponiya, Finlandiya və başqa) təcrübələri göstərir ki, onlar üçün insan kapitalının inkişafın böyük əhəmiyyət kəsb edir. İnsan kapitalının inkişafını əsas görən ölkələrdə iqtisadi səmərəlik maddi ehtiyatlara daha çox önəm verən ölkələrlə müqayisədə kifayət qədər çox olmuşdur. Bu da kapitallar arasında insan kapitalına edilən investisiyaların ən səmərəli investisiya olmasını göstərir. İnsan kapitalına, onun inkişafına qoyulan investisiya gələcəkdə inkişaf üçün əsas şərtlərdən biri hesab edilir.

İnsan kapitalının formalaşması - “insan istehsal qabiliyyəti” yanaşması. Klassik siyasi iqtisad alimləri insanın istehsal qabiliyyətinin və onun iqtisadi inkişafdakı rolunun cəmiyyət və keyfiyyətə qiymətləndirilməsi sahəsində ilk fundamental tədqiqatları İngiltərə tərəfindən təmin edilmişdir. Hər şeydən əvvəl təhsil, təcrübə və milli sağlamlıq kimi tanınırdı. Bu nömrələr Uilyam Petti, Adam Smit və Devid Rikardonun işlərinə həsr olunub.

İqtisadi formalaşma tarixində insan kapitalının dəyərini ilk qeyd edən Uilyam Petti olmuşdur. 1676-cı ildə yazdığı məşhur "Political arithmetic"-s elmi əsərində o, ağa, matros, əsgər və digər insan kapitalının dəyərlərini təhlil etmiş və buna əsasən hər bir insanın kapital dəyərinin hesablanması metodunu təqdim etmişdir. Bu fenomenə görə insan kapitalı torpaq kimi resurslardan əldə edilən gəlirin 20 qatına bərabərdir. [2]

K.Marks vurğulayırdı ki, insanın fiziki, əqli və yaradıcı gücünün artmasına “cəmiyyətin əsas istehsalçısı” kimi baxmaq olar. O, “əsl sərvət”, digər maddi ehtiyatlar isə “ictimai istehsalın efemer anları”dır. Xüsusilə, insan potensialının artımını əsas kapitalın istehsalı kimi qiymətləndirmək olar. Çünki əsas kapital insan kimi qəbul edilir. [3]

Adam Smit təhsilin yüksək iqtisadi dəyərini vurğulayaraq və onu ölkənin sərvətini artıran amillərə əlavə edirdi. Adam Smitin hazırkı nəzəriyyəsində maddi kapitalın təkrar istehsalı prosesi ilə insan imkanları arasında oxşarlıq ideyası mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Adam Smit deyir: İnsan bir sənəti öyrənmək üçün çox vaxt və səy tələb edir. Onu qiymətli avtomobillə müqayisə etmək olar. Bu əmək təlim xərclərini ödəyir və çox vaxt kapital kimi gəlirli ola bilər.

İnsan kapitalının formalaşması – “iqtisadi insan” yanaşması. 19-cu əsrin məşhur iqtisadçıları: L. Valras, Q. McLeod, N. Senior, J. Rikardo və onun tələbələri J. Makulox və J.S. Mill və I. Fon Tunen, A. Marşal. və başqaları, klassik iqtisadiyyatın ideyalarını inkişaf etdirdilər

və iqtisadi nəzəriyyə daxilində iqtisadi düşüncəni zənginləşdirdilər, o cümlədən insan resursları ilə bağlı aşağıdakı yeni metodoloji konsepsiyalar irəli sürdülər.

XIX əsrin klassik tədqiqat proqramlarının təkamülündə və inkişafında iqtisadçıların kapitalın mahiyyəti ilə bağlı mübahisələri mühüm yer tutur. Əvvəla, iqtisadçılar bu məsələdə həmfikir deyil, "Kapital nə sayılmalıdır?". "İnsanı fiziki varlıq, yoxsa insanın istehsal qabiliyyətini kapital adlandırmalıyıq?" J. S. Mill elə bir qayda işləyib hazırladı ki, onun fikrincə kapital miras qalmış və qazanılmış qabiliyyətdir. J. S. Mill deyirdi: "İnsanın varlığı kapital deyil, lakin onun bacarıqlarından tam istifadə oluna bilər" [4].

Senior A. deyir ki, kapital gələcəkdə insanın gözlənilən ömür uzunluğunun məhsuludur. J. R. Mc. Cullox insan varlığını aydın şəkildə kapital kimi müəyyən etmişdir. Əgər biz fərdlər kimi özümüzü kapital kimi görmürüksə, özümüzü milli sərvətin elementi kimi görməyimizin əsaslı səbəbi yoxdur [5]. Beləliklə, 19-cu əsrin sonunda insan potensialının və sadə kapitalın simmetrik tədqiqi bir çox iqtisadçılar üçün adi hala çevrildi. Xüsusilə əhalinin əmlakının dəyəri cəmiyyətin mühüm dəyəridir və ona görə də ölkənin milli sərvəti hesablanmalıdır.

İnsan kapitalının formalaşması - "şəxsi kapital" yanaşması. 20-ci əsrin əvvəllərində insan kapitalı anlayışına maraq bir qədər azaldı. Bu sahədə ciddi araşdırmalar aparılmamışdır. Qərbdə neoklassik istiqamətin banisi A.Marşal bu dövrün görkəmli simalarından biri kimi şöhrət qazanmışdır. O, "Şəxsi kapital" anlayışını yenilik kimi elmə gətirmişdir. Bu anlayış insan kapitalından daha yaxşı olduğunu vurğulamışdır. A.Marşall qeyd etmişdir ki, insanın əmək haqqı və digər gəlirləri kapitalın faizi ilə müəyyən uyğunluqları vardır.

A.Marşall yüksək məhsuldar insanın sosial dəyərini və müsbət qabiliyyətini nümayiş etdirərək, "şəxsi kapitalı", ilk növbədə, müxtəlif təhsil formalarını toplamaq yollarını öyrənmişdir. O, daha geniş əhali üçün çevik təhsil sisteminin lazım olduğunu və bütün ölkəyə ən faydalı təsir göstərdiyini müdafiə etdi.

XVII-XVIII əsrlərdə insan kapitalı ümumi kapitalın 10%-ni keçmədiyi halda, 1913-cü ildə 33%-ə yüksəlmişdir. Bəzi müəlliflər Birinci Dünya Müharibəsinin itkisini qiymətləndirmək üçün insan kapitalından istifadə edirdilər. Müharibədə insan itkisinin "statik bir şübhə üsulu" olduğunu deyən E.Boqart hesab edir ki, müharibədə itirilən pulların dəyəri böyük iqtisadi dəyərə malikdir " [6].

İnsan kapitalının formalaşması - "peşə təhsili" yanaşması. XX əsrin əvvəllərində Harvard Universitetinin professoru J.R.Rul ilk olaraq peşə təhsilinin ABŞ milli gəlirinə təsirini hesablamışdır. J.R.Volş ali təhsilin iqtisadi dəyəri ilə maraqlanırdı. J.R.Volşun təhsil iqtisadiyyatı o dövr üçün təkcə innovasiya məsələsi deyil, həm də gələcək tədqiqatlar üçün praktiki əhəmiyyət kəsb edir. Volşun onilliklər boyu apardığı praktiki nəticələri və nəzəri inkişaflarından sonra T.Şults və Q.Baker insan kapitalı nəzəriyyəsindən istifadə etdi. T.Şultsa görə insan kapitalına investisiya əsas nəticəsini insanların əmək məhsuldarlığının artmasında, onların cəmiyyətdə effektiv yaradıcı fəaliyyəti üçün şəraitin yaradılmasında və sağlamlılıqlarının qorunmasında göstərir [7].

İkinci Dünya Müharibəsindən sonra ixtisaslı kadr çatışmazlığına ehtiyac və əmək bazarına maraq yarandı. 60-cı illərə qədər, hətta qabaqcıl iqtisadiyyatlarda maddi yığımla müqayisədə insan kapitalının təmərküzləşməsində nəzərə cərpacaq dərəcədə yavaşlama müşahidə olunurdu. Diqqət mərkəzində keyfiyyətə yeni işçi qüvvəsinin yaradılması, ixtisaslı kadrların formalaşdırılması və toplanması problemi dayanırdı. İkinci şərt elmi-texniki inqilabın inkişafı idi. O, cəmiyyətin məhsuldar qüvvələrində dərin dəyişikliklər etdi. İqtisadiyyatda insan şəxsiyyətinin rolu artdı. Məhz həmin dövrdə bütün ölkələrdə orta təhsil ili yüksəldi və işçi qüvvəsinin peşə ixtisası iqtisadi inkişafın ən mühüm amillərindən biri kimi qiymətləndirildi. Bundan əlavə, 50-60-cı illərdə innovasiya sənayesinin sürətli inkişafı kəskin xarici siyasi vəziyyət və tədqiqat sahəsində elmi və

iqtisadi üstünlük uğrunda mübarizəni tələb edirdi. Qabaqcıl inkişaf etmiş ölkələrdə intellektual istehsal gücü nəzərəcarpacaq dərəcədə artmışdır. Sosial tərəqqinin əsas istiqaməti insanın öz məhsuldarlığının inkişafı və iqtisadi tərəqqidə işçi qüvvəsindən istifadənin səmərəliliyidir. Onlar elm, təhsil, səhiyyə, xidmət və istirahət sahələrində intensiv artımı təşviq etdilər.

İntellektual kapitalın inkişafı 3 mərhələdə baş verir:

- Birinci mərhələ əqli kapitalın qoyuluşunu və onun pul formasından intellektual formaya çevrilməsini nəzərdə tutur. Bu zaman ilk növbədə bilik və təcrübəsi olanlar işə təhkim edilir. İkincisi, işçilər orijinal konsepsiyalar və intellektual mülkiyyətin yaradılması prosesinin iştirakçısı olur. Bundan əlavə, bu məqamda heyətin peşəkarlıq dərəcəsi, həvəs və yaradıcılıq fəallığı yüksəlir və korporativ mədəniyyət inkişaf edir.

- İntellektual məhsul istehsal olunur, başqa deyişlə maddiləşmə prosesi həyata keçir. İkinci mərhələ əlavə dəyərin yaradıldığı yerdir.

- Üçüncü mərhələ intellektual kapitalın əmtəələşməsini əhatə edir, sonra işə satılır və yenidən pula çevrilir. Yenilikçi firma rəqabət üstünlüyü əldə edir və əhəmiyyətli gəlirlər əldə edə bilər. Bu qazanc intellektual kapitalın artırılmasına yönəldiləcək. Nəticədə birinci mərhələ təkrarlanır. Bununla da, növbəti dövrün həm kəmiyyəti, həm də keyfiyyəti daha yüksək olur.

Azərbaycanda intellektual kapitalın inkişafının müasir vəziyyəti

Ölkəmizdə hökm sürdüyü ictimai-siyasi sabitlik, iqtisadiyyatının yüksək inkişaf tempi təhsilin və elmin inkişafına, onların dünya standartlarına uyğunlaşmasına şərait yaradır. Zamanın tələbinə uyğun olaraq milli təhsil konsepsiyası müasirləşmə tələb edir.

İntellektual kapitalın qiymətləndirilməsi onun monitorinqini həyata keçirilməsinə və ona təsir edən amillərin idarə edilməsinə imkan verir. Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən müəssisələrin bir hissəsində intellektual kapital mövcuddursa, digərlərinin bu nisbətən daha azdır və ya mənfidir. Azərbaycanda intellektual kapitalının inkişaf etdirilməsi üçün potensialı var. Belə ki, son illiklərdə əhalinin savadlanmasında bir çox tədbirlər həyata keçirilmiş, ümumi təhsil səviyyəsi yüksəlmişdir. Təhsilə qoyulan vəsait ona müvafiq tələbin formalaşmasını zəruri edir. Bilik iqtisadiyyatında dövlət biliklərə tələbi stimullaşdırmalıdır. H.Bekker təhsilə qoyulan investisiyaların iqtisadi effektivliyini gəlirlərin xərclərlə müqayisəsi ilə təhlil etmiş və müəyyənləşdirmişdir ki, təhsilə qoyulan investisiya ildə 12-14%-lik gəlirəldə etməyə imkan verir [8].

İnsan kapitalının inkişafının və onun səmərəli istifadəsinin əsas üsullarından biri şirkət içində qeyri-formal intellektual qrupların yaradılmasıdır. İşçilərin bu qruplarda fəaliyyəti onların sosial və peşəkarlıq maraqları əsasında formalaşır. Bu qruplar daxilində işçilər bir biri ilə ünsiyyətdə olur, biliklərini bir birləri ilə bölüşür, ideyalarını paylaşırlar. Müəssisələr belə qrupların yaranmasında və onun fəaliyyətindən səmərə əldə etməyə maraqlıdır.

İnsan kapitalının inkişafı üçün digər bir vasitə də üst və alt heyət arasında razılaşmalardır ki, onlarda hər iki tərəfin gözləntiləri aydın əks olunur. Bununla rəhbərlik və heyət arasında qarşılıqlı razılaşma əldə edilir, tərəflərin üzərinə düşən öhdəlik dəqiq müəyyən olunur və bu da münaqişələrin, mübahisələrin olmamasına şərait yaradır. Bu qruplaşmalarda idarəetmə nəzarəti əvəzinə daxili nəzarətdən istifadə edilir. Hər bir işçi öz vəzifələrini yerinə yetirməyin öz mənafeyinə uyğun olduğunu bilir və buna görə də nizamnamələrə əməl edir.

İnsan kapitalının çiçəklənməsi üçün işçilər təşkilatın mənfəətini və mülkiyyətini bölüşməlidirlər. Məsələn, işçi şirkətin səhmlərini almaqla onun aktivlərinin bir hissəsinə sahiblik əldə edir.

İşçilərin həvəsləndirilməsi və motivasiyası insan kapitalının vacib komponentlərinə çevrilir. İşçini sosial güzəştlərlə orada uzun müddət qalmasına həvəsləndirmək, korporativ mədəniyyətin yüksəldilməsi şirkətin daxili və xarici imicinin yaxşılaşmasına zəmanət verə bilər.

İntellektual kapitaldan istifadənin səmərəliyinə insan ömrünün uzunluğu təsir edir. Əgər əhalinin cavan hissəsinin ölüm səviyyəsi yüksəkdirsə bu zaman intellektual kapitalın istifadə müddəti və həmçinin səmərəliyi azalır. İntellektual kapitalın formalaşmasında mənfi təsiri olan amillərdən biri də təhsilin dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi göstəricilərinin azalmasıdır. Pullu təhsil və onun qiymətinin yüksəlməsi əhalinin orta və aşağı gəlirli təbəqəsində olan savadlı və istedadlı gənclərin təhsildən uzaqlaşmasına gətirib çıxarır. Bununla da potensial intellektual kapitalın sayı azalır. İstedadlı gənclərin dövlət tərəfindən maliyyələşdirilmiş təhsilə cəlb olunması çox vacibdir. Bundan əlavə yerli idarəetmələr bilikli gənclərə dəstək olmaq üçün onların təhsilinə yatırım üçün kreditlərin əlçatan olmağını təmin edə bilərlər.

İntellektual kapitalın böyüməsi və inkişafı dövlət üçün vacib olmalıdır. Dövlət bilik iqtisadiyyatının inkişafına təkan vermək üçün təşkilati, hüquqi və iqtisadi tədbirlər proqramı həyata keçirməlidir. Əvvəla, buna elm və təhsilə ÜDM-ən ayrılan vəsaitin artırılmasını misal göstərmək olar. Bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə bu məsələyə böyük diqqət yetirilir və əhəmiyyətli maliyyə resursları ayrılır. İnkişaf etmiş sənaye ölkələrində bilik istehsalı ÜDM-in orta hesabla 5%-ni təşkil edir. İnkişaf etmiş ölkələrin sərvətinin əsas mənbəyi təbii sərvətlər deyil, insan resurslarıdır.

Bilik inkişaf etmiş ölkələrində lokal olaraq əsas təhsil və elm mərkəzlərində istehsal olunur. Onların istehlakı ölkə üzrə bərabər paylanmışdır ki, bu da informasiya tələbinin bərabər paylanmasını təmin edir. Bu, informasiya texnologiyalarına və innovasiyalara ciddi tələbatın olduğunu, məhsul istehlakının səviyyəsinin ölkə üzrə bərabər olduğunu, sosial-iqtisadi inkişaf fərqlərinin aşağı olduğunu göstərir.

Bilik iqtisadiyyatına dövlət nəzarəti istiqamətində ilk addım elmin institusional strukturunu gücləndirməkdir. Bu halda institusional baza qurulana qədər dövlət başçılıq etməlidir. İkincisi, təhsil və elmi qurumlara dəstək göstərməkdən onların işini həvəsləndirməyə keçid olmalıdır. Nəhayət, elm və istehsalat, biznes və təhsil arasında institusional əlaqələrin qurulması və inkişafı vacibdir.

Hökumət innovasiyaların təşviqində kifayət qədər kömək edə bilər. Hökumət təhsilə sərmayə qoya, ixtiraları maliyyə cəhətdən dəstəkləyə və onların inkişafının ilkin mərhələlərində iştirak edə bilər. İntellektual mühitin qorunmasında dövlətin mühüm rolu var. Müəssisələrin öz əqli mülkiyyət hüquqlarını qorumaqda inamlı hiss etmələri üçün əqli mülkiyyətin qorunması dəqiq və şəffaf olmalıdır. Dövlət eyni zamanda məlumat mübadiləsi, yarışlar və konfranslar kimi oyunları həyata keçirə bilər. Bundan əlavə, kiçik firmalarla iri şirkətlər və dövlət qurumları arasında əlaqələr gücləndirilməlidir.

NƏTİCƏ

Bu gün iqtisadi artımın və milli iqtisadiyyatın zənginləşməsinin əsas hərəkətverici qüvvəsi insan biliyidir. Əmək, kapital və təbii ehtiyatlar kimi istehsal dəyişənlərinin digər elementləri biliklə birləşdikdə daha çox gəlir əldə etmək potensialına malikdir. İnsan kapitalı ölkənin elm, texnologiya və ali təhsil sahələrində formalaşan intellektual kapitalının mühüm tərkib hissəsidir. Hesab edirəm ki, 20-ci əsrin 1960-cı illəri insan kapitalı nəzəriyyəsinin inkişafı üçün ilkin subyektiv və obyektiv şəraitin yaradılmasının şahidi oldu. Bu gün iqtisadi müzakirələrdə “insan kapitalı” terminindən geniş istifadə olunur. Mikroiqtisadi baxımdan insan kapitalı ilə məşğul olmağın iki əsas yolu var. İnsan kapitalı biznes iqtisadiyyatı baxımından istehsal amili kimi görünür. Rəhbərlik insan kapitalına şirkətin bazar dəyərində töhfə verən resurs və ya aktiv kimi baxır. Makroiqtisadi baxımdan insan kapitalı həm istehsalın tərkib hissəsi, həm də iqtisadi genişlənmə mənbəyidir. Nəticədə “insan kapitalının istehsalı” anlayışı araşdırıldıqda müəyyən edilmişdir ki, sahibkarlıq fəaliyyəti yalnız sahibkarlıq subyektləri insan kapitalını toplayıb

bölüşdürdükdə səmərəli və uğurlu olacaqdır. Buna görə də, təşkilatların rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında işçilərin işinin səmərəliliyi və keyfiyyəti, eləcə də şirkət rəhbərlərinin səriştəsi çox vacibdir.

Ali təhsilli mütəxəssislərin əməyi bu sahənin fəaliyyətinə təsir göstərmiş və gələcəkdə elmi və texnoloji konsepsiyaların kommersiyalaşdırılmasına imkan vermişdir. Milli intellektual kapital dedikdə, biz intellektual kapitalın kommersiya dəyəri olan və iqtisadi artımı və rəqabət qabiliyyətini təşviq edən və ya başqa sözlə, iqtisadi nəticələr verən hissəsini nəzərdə tuturuq. Təbii sərvətlərin gəlirlərini ölkəmizdə elmi-tədqiqat və təhsilə ayırmaqla biz dövrün tələblərinə cavab verən insan kapitalının inkişafını təmin edə bilərik. Azərbaycan Respublikasının elmi işçilərin ixtisasının artırılması və onların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi üzrə milli siyasəti intellektual kapitalın həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət göstəricilərini artırmaqla bütövlükdə elmin tərəqqisinə yönəlib.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Koritsky A. V. Introduction to the theory of human capital., Sib UPK, www.sibupk.nsk.su
2. Marx K. (1974). Capital. Criticism of political economy / Marx K., Engels F. Soch. 2nd ed., Vol. 49. - Moscow: Politizdat, p. 182-183.
3. Mill J. (1980). Fundamentals of Political Economy / General. A.G. Mileikovsky. Moscow: Progress, T1, p. 47.
4. Petty W.(1940). Economical and statistical work - M.: Sockekgiz, p. 154, 156,
5. Ricardo J. (1955). Compositions. T.1., Moscow: Gospolitizdat, p. 89.
6. Schultz, T.W. (1961). Investment in Human Capital. American Economic Review 51
7. The game B.C. (1975). Modern Western theories of the reproduction of labor: Critical essay-M.: Nauka, c. 21.
8. Беккер Гэри С. (2003). Человеческое поведение: экономический подход под ред. Г. Беккера, М: ГУ ВШЭ, 336 с.

А.А.Исаева

магистрант, Азербайджанский Государственный Экономический Университет

Особенности формирования и развития интеллектуального капитала

Резюме

В данной статье изложены результаты исследования, основанного на мониторинге мнений экспертов по вопросам формирования человеческого капитала и подходов. Результатом исследования является предложение по структуре теоретических подходов к пониманию природы человеческого капитала и его места в науке. С точки зрения экономики предприятия именно человеческий капитал рассматривается как фактор производства. С управленческой точки зрения человеческий капитал — это бизнес-ресурс или актив, который составляет часть рыночной стоимости компании. Количественная и качественная оценка производственных способностей человека и их роли в экономическом развитии даны классиками политической экономии Англии.

В статье будут рассмотрены идеи известных экономистов 19 века и даны концепции, относящиеся к началу 20 века. В этот период концепция человеческого капитала сформировалась в западной экономике и выдвинула на первый план идеи ученых-

неоклассиков США. Будут объяснены объективные и субъективные условия формирования теории человеческого капитала.

Ключевые слова: *интеллектуальный капитал, человеческие ресурсы, человеческий капитал, образование, развитие.*

A.A.Isayeva

master student, Azerbaijan State Economic University

Characteristics of formation and development of intellectual capital

Abstract

This article describes the results of a study based on the views of monitoring experts on human capital formation and approaches. The result of the study is a proposal for the structure of theoretical approaches to understand the nature of human capital and its place in science. From the point of view of business economics, it is human capital that is considered as a factor of production. From a management perspective, human capital is a business resource or asset that forms part of a company's market value. The quantitative and qualitative assessment of man's productive abilities and their role in economic development was defined by the classical political economists of England.

In the article, the ideas of the famous economists of the 19th century will be discussed and the concepts of the beginning of the 20th century will be given. In this period, the concept of human capital took shape in the Western economy and brought the ideas of neoclassical scientists from the USA to the fore. The objective and subjective conditions of the formation of human capital theory will be explained.

Key words: *intellectual capital, human resources, human capital, education, development.*